

КЛАСИЦИ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА

Џозеф
Конрад

*Одбаченик
са Острвља*

Превод Бранислава Г. Ромчевића

Наслов оригинала: *An Outcast of the Islands*, by Joseph Conrad.

Наслов превода: *Одбаченик са Острвља*, од Џозефа Конрада.

Аутор превода: Бранислав Г. Ромчевић.

Друго издање (интернетско). Број примерака: отворен интернетски тираж.

Уредник, издавач и штампар: Бранислав Г. Ромчевић, Новоградска 14, Београд.

Место и година штампања: Београд, 2017.

©2008 Бранислав Г. Ромчевић. Сва права придржава Бранислав Г. Ромчевић. Ниједан део ове публикације не сме се репродуковати, држати у систему за похрањивање, или се преносити и умножавати у било ком облику или било којим путем – електронски, механички, фотокопирањем, снимањем звука или слике, или на било који други начин, нити икако комерцијално користити – без претходне писмене сагласности Бранислава Г. Ромчевића.

Ова електронска књига је у формату ПДФ, са забраном копирања и штампања.

Садржај

О писцу и књизи	4
<i>Одбаченик са Острвља</i>	7
Појмовник преводиочев	437

О ПИСЦУ И КЊИЗИ

Џозеф Конрад је списатељско име натурализованог Енглеза Јозефа Теодора Конрада Корзењовског (1857–1924), Пољака рођеног у Бердичеву, у некоћ пољском делу Украјине. Син аристократе и преводиоца с француског, борца против руске доминације у Пољској, грофа Апола Корзењовског, остао је без оба родитеља до своје дванаесте године. Усвојен од омиљеног ујака, Тадеуша Бобровског, похађао је школу у Кракову, а у седамнаестој години се, као морнар француске трговачке морнарице, из Марсеја отиснуо на море. До своје двадесет и прве године учествовао је у (неуспелој) Карлистичкој завери да се на шпански престо доведе Војвода од Мадрида; преживео један двобој и један покушај самоубиства; и прешао у енглеску трговачку морнарицу. Енглески је учио читајући лондонски *Тајмс*, Карлајла и Шекспира. Године 1884. постаје енглески поданик и стиче диплому поморског капетана. Плови за далека источна мора и следећих десет година морнари тамо, поглавито на рути Сингапур – Борнео, а извесно време проводи и као заповедник парњаче на рекама Црне Африке. Затим се повлачи из поморског живота. Са супругом, Џеси Чемберс, насељава

се у Ашфорду, у Кенту, и започиње списатељску каријеру, пишући искључиво на енглеском. За живота је сматран, углавном, писцем поморских прича за дечаке. Но, његов опус је врло брзо превреднован, тако да се Конрад данас сматра романијером изражене моралне и друштвене свести и мајстором приповедања. Богатство описа у његовом делу, вешто стварање атмосфере и темпа радње, пре свега су му помагала у разматрању двоумица везаних за људско делање, за двојност и крхкост морала и усамљеност срца људског. За разлику од Киплинга и других проколонијалних и проимперијалних писаца, својих савременика, Конрад, као књижевник, има врло јасан антиколонијалан став. Његово је срце несумњиво на страни потлачених. Но, Британска Империја то је мудро превидела, па га је сврстала међу своје великане и баштинила његово дело, писано на енглеском језику с благим укусом словенске душе.

Роман *Одбаченик са Острвља* јесте књига за себе, али, истоверемно, представља и другу књигу неформалне трилогије о пустоловном енглеском капетану Лингарду. По хронологији радње, прва њена књига је роман *Спас*, који је Конрад довршио тек више од двадесет година после прве књиге (и своје прве икад написане), *Алмајерове Лудорије*. Радња *Одбаченика* се највећма одвија у

измишљеној малајској насеобини Самбиру на реци Пантај у тропским шумама Борнеа, куда се главни јунак, Холанђанин Вилемс, неверни штићеник Лингардов, склања од одговорности за проневеру. Главна тема је љубавна мезалијанса између Вилемса и месне лепотице Ајсе, Малајке с уделом арапске крви; мезалијанса лицемерне беле цивилизације, несталне у стварима срца, и домородног „дивљаштва“, постојанијег у осећањима; мезалијанса која нужно води у неверу, мржњу и смрт. Зарад Ајсине љубави, Вилемс издаје Лингардове интересе арапском трговцу Абдали, али га још увек моћни Лингард осуђује на прогонство у џунгли, у друштву Ајсином. У потпуној осами, Вилемс пропада морално и физички; његова љубав према Ајси прераста у мржњу, да би га, на крају, љубоморна и осветничка Ајса метком ослободила свих патњи.

Бранислав Г. Ромчевић

ОДБАЧЕНИК СА ОСТРВЉА

Едварду Ланселоту Сендерсону

PUES EL DELITO

MAYOR DEL HOMBRE

ES HABER NACITO. *Calderon*

ДЕО 1.

Глава 1. Кад је скренуо са праве и узане путање свог осебујног поштења, то се збило с унутарњим потврђивањем недоступне решености да се опет повуче у једноличан но безбедан ход врлине, чим његов мали излет у ивичне мочваре буде постигао жељени учинак. То је требало да буде кратка епизода – реченица у загради, тако рећи – у глаткој причи његова живота: ствар без важности, која се ради невољно, а ипак ваљано, и која се брзо заборавља. Уображавао је да ће после моћи и даље гледати у светлост сунчану, уживати у хладовини, удисати мирис цвећа у маленој башти испред своје куће. Замишљао је да се ништа неће променити, да ће моћи, као и дотле,

доброћудно тиранисати своју жену мелескињу, примећивати, с благим презиром, своје бледожуто дете, с висока помагати свог тамнопутог шурака, који воли ружичасте кравате и носи ципеле од глатке коже на својим малим стопалима, а баш је понизан пред белим мужем срећне сестре. То беху усхићења његовог живота, и он не могаше замислити да се морално значење неког чина његовог може сукобити са самом природом ствари, да може помрачити светлост сунчану, да може уништити мирис цветова, покорност жене његове, осмех детета његовог, страха пуно поштовање Леонарда Дасузе и целе породице Дасуза. Дивљење те породице беше велик луксуз његовог живота. Оно заокруживаше и докончаваше његово постојање у трајну увереност у непобитну надмоћност. Волео је удисати прости тамјан што су га они нудили пред олтаром успешног белог човека; човека који им част учини да ожени њину ћерку, сестру, рођаку; човека у успону, који ће се засигурно врло високо попети; поверљивог чиновника *Худига и Компаније*. Они беху многобројна и нечиста гомила, која је живела у бамбусним кућама, окруженим запуштеним двориштима, на ивици Макасара. Држао их је од себе на дужини руке, па чак можда и даље, пошто није имао заблуда у погледу њихове вредности. Они беху лења мелеска скупина и он их је видео

какви јесу – дроњави, мршави, неопрани, закржљали мушкарци различних година живота, што бесциљно вуку около ноге у папучама; непокретне старице што личе на големе вреће ружичастог калика, испуњене безобличним грудима сала и положене попреко на рушевне ратанске наслоњаче у сеновитим кутовима прашњавих веранди; младе жене, слабашне и жуте, великооке, дугокосе, што се тромо крећу међ прљавштином и смећем својих настамби, баш као да ће им сваки корак који праве бити и последњи. Слушао је њина крештава свађања, дречање њине деце, гроктање њиних прасића; мирисао воњеве гомила ђубрета у њиховим двориштима; и био подоста згађен. Међутим, хранио је и одевао то офуцано мноштво, те изрођене потомке португалских освајача; он им је био провиђење; он је чинио да му хвале певају сред своје лењости, своје прљавштине, своје огромне и безнадежне беде: и био је веома усхићен. Тражили су много, а он им могаше дати све што желе а да себе не уништи. У замену, имао је њихов неми страх, њину љубав речиту, њино бучно обожавање. Лепа је то ствар бити провиђење, и да ти се то каже сваког дана у животу. То човеку даје осећање огромно удаљене надмоћи, а Вилемс је у том уживао. Он није испитивао стање свога ума, али вероватно његово највеће усхићење лежаше у неизреченом а дубоком уверењу да би,

затворили ли он своју шаку, сва та обожавајућа људска бића гладовала. Његова дарежљивост искварила их је. Лак задатак. Откад се он међу њих спустио и оженио Жоану, изгубили су оно мало способности и снаге за рад што су их можда имали за употребу под притиском крајње нужде. Сада су живели по милости његове воље. То је моћ. Вилемс ју је волео.

На једној другој, и можда нижој равни, његовим данима нису недостајала њина мање замршена но очигледнија задовољства. Волео је просте игре вештине – билијар; као и игре не тако просте, а које захтевају једну сасвим другу врсту вештине – покер. Беше најспособнији ученик језгровитог Американца трезвених очију, који је тајанствено доплутао у Макасар из пространстава Пацифика и, пошто се неко време вртео у вртлозима градскога живота, загонетно отплутао у сунчане пустолине Индијскога Океана. Сећање на странца из Калифорније овековечило се у игри покера – који од тог доба постаде популаран у главном граду Целебеса – и у јаком коктелу, чији рецепт се преноси – на квантуншком дијалекту – од једног главног служитеља другом главном служитељу кинеске послуге у хотелу *Сунда* све до данас. Вилемс беше уживалац у том пићу и познавалац те игре. На та постигнућа беше умерено поносан. На поверење што му га

указиваше Худиг – газда – беше хвалисаво и наметљиво поносан. Ово проистицаше из његове велике добротe и из узвишеног осећања његове дужности према самом себи и свету опћенито. Трпео је од оног неодољивог порива да излаже оно што зна, који је неодољив од великог незнања. Увек постоји некаква јединствена ствар коју неук човек зна, а та ствар је једина коју вреди знати; она испуњава свемир неугог човека. Вилемс је знао све о себи. Оног дана кад је, уз много бојазни, побегао с холандског источноиндијског брода у луци Семаранг, он је започео то изучавање самог себе, свог понашања, својих способности, оних својих особина што судбину потчињавају, које су га довеле до тог пробитачног положаја што га сада заузима. Пошто беше скромне и плахе природе, његов га је успех запањило, скоро уплашио, а на крају га – како је он превазилазио узастопне потресе изненађења – направио окрутно уображеним. Веровао је у своју надареност и познавање света. И други треба да за то знају; ради властитог добра и зарад његове веће славе. Сви ти пријатељски људи, који га тапшу по леђима и бучно поздрављају, треба да се користе његовим примером. Тога ради, он мора говорити. Говорио им је савесно. По подне би над малим столовима разлагао своју теорију о успеху, умачућу ту и тамо свој брк у ломљени лед коктела; увече би често проповедао, с таким у руци,

млађим слушаоцима, преко билијарског стола. Билијарске кугле би мировале, као да и оне слушају, испод живог сјаја засенчених уљних лампи, ниско обешених над чојом; док би се, подаље у сенкама велике просторије, бројач Кинез уморно наслонио на зид, с празном маском свога лица што изгледа бело испод махагонске табле за бележење; с очним капцима обореним у поспаној исцрпености касних сати, и у брундавој једноличности неразумљиве бујице речи што их излива тај бели човек. У изненадној паузи у беседи, игра би се обновила, уз оштар звек, и одвијала се неко време у глатком, благом зујању и пригушеним ударцима, док се кугле цикцакасто котрљају ка неизбежно успешном карамболу. Кроз велике прозоре и отворена врата, слана влага мора, слаб мирис хумуса и цвећа из баште хотела, увлачили су се и мешали с мирисом уљне лампе и постајали све тежи како је ноћ одмицала. Главе играча зарањале су у светлост док су се они нагињали за ударац, и одскакале оштро назад у зеленкасту таму широких сенила: сат је куцао методично; непомични Кинез стално је понављао стање беживотним гласом, као велика лутка што говори – а Вилемс би добио игру. Уз опаску да је већ касно и да је он ожењен човек, рекао би покровитељско лаку ноћ и изашао на дугачку, пусту улицу. У то доба, њена бела прашина личила је на заслепљив трак месечине тамо где је

око тражило одмора у мутнијем сјају ретких уљних лампи. Вилемс је ишао кући, пратећи линију зидова прераслих бујним зеленилом предњих башти. Куће лево и десно беху скривене иза црних гомила расцветалих жбунова. Вилемс је имао улицу за себе. Ходао би средином, а његова сенка клизила би послушно пред њиме. Гледао је на њу самозадовољно. Сенка успешног човека! Лагано би му се вртело у глави од коктела и опијености сопственом славом. Како је често говорио свету, он је дошао на исток пре четрнаест година – као бродски мали. Мален мали. Сенка мора да му беше врло мала у то време; он помисли, с осмехом, да тад није био свестан да има ишта – чак ни сенку – што би се усудио својим назвати. А сад је гледао на сенку поверљивог чиновника *Худига и Компаније* како иде кући. Како величајно! Како је живот добар за оне који су на победној страни! Он је добио игру живота; и игру билијара. Ходао је брже, звецкајући својим добитком, и присећао се важних дана што обележише стазу његова живота. Сети се пута за Ломбок по поније – тог првог важног подухвата који му је Худиг поверио; онда прође кроз важније послове: тиху раду с опијумом; незакониту трговину барутом; велики посао кријумчареног ватреног оружја, тешки посао Раце од Гоака. Тај потоњи извео је пуком срчаномшћу; беше се супроставио дивљем старом владоцу у његовој већници;

поткупио га кочијом с позлаћеним прозорима, која се, кажу гласине, сад користи као кокошињац. То је био начин да се успе. Није одобравао једноставно непоштење што завлачи шаку у благајну, али је човек могао заобићи законе и погурати начела пословања до њиховог крајњег исхода. Неки то зову варањем. То су будале, слабићи, они вредни презира. Мудри, јаки, поштовани, немају обзире. Где има обзира, не може бити моћи. На ту тему често је продиковао младим људима. То беше његова доктрина, а он, лично, беше сјајан пример њене истинитости.

Из ноћи у ноћ ишао је тако кући. После дана рмбања и уживања, опијен од звука властитога гласа који слави његов властити напредак. На свој тридесети рођендан ишао је тако кући. Беше провео у добром друштву лепо, бучно вече, па је, док је ходао пустом улицом, осећање властите величине нарастало у њему, дизало га изнад беле прашине цесте и испуњавало га весељем и жаљењем. Није се показао тамо у хотелу, није довољно причао о себи, није довољно оставио утисак на своје слушаоце. Не мари. Неки други пут. Сад ће отићи кући и натерати супругу да устане и да га слуша. Што не би устала? – и смешала му коктел – и стрпљиво слушала. Баш тако. Него шта ће. Кад би хтео, могао би натерати целу породицу Дасуза да устане. Требало је само да каже једну реч и дошли би сви и ћутке

седели, у својим ноћним хаљама, на хладној земљи његовог дворишта и слушали, све док би он желео да им објашњава с врха степеница колико је велик и добар. Би они. Међутим, његова ће супруга достати – за ноћас.

Његова супруга! Он се тргну у нутрини. Сетна жена с уплашеним очима и болно обореним устима, која би га слушала у жалосном чуду и немој тишини. Сад беше навикла на та ноћна предавања. Једном се била побунила – спочетка. Само једном. Сад, док би он био заваљен у лежальци и пио и говорио, она би стојала код даљег краја стола, с рукама наслоњеним на ивицу, док јој препаднуте очи посматрају његове усне, без звука и без покрета, једва дишући, док је он не би отпустио с презривим: “Иди у кревет, немице.” Она би тад дубоко уздахнула и одвукла се из собе, олакшана но неизмењена. Ништа је не могаше потакнути, учинити да грди или плаче. Није се жалила, није се бунила. То прво неслагање њихово беше пресудно. Исувише пресудно, помисли Вилемс незадовољно. Очигледно ју је до сржи престрашио. Грозна жена! Гадна работа, све у свему! Ког му је врага требало да оде и напрти себи на врат....Ах! Добро! Њему је требао дом, а изгледало је да се тај брак допада Худигу, па му је Худиг дао бунгалов, ону цвећем прекривену кућу, којој хита по хладној месечини. А припада му и обожавање племена Дасуза.

Човек његова кова може извести било шта, учинити било шта, тежити било чему. Кроз следећих пет година, онај бели свет што посећује гувернерове забаве с картањем прихватиће га – са супругом мелезанком и осталим! Ура! Он виде како му сенка лети напред и маше шеширом, великим ко буре од рума, на крају руке дугачке неколико јарди...Ко то виче ура?... Он се плахо насмеши себи, па, гурнувши шаке дубље у џепове, закорачи брже, с изненада озбиљним лицем.

Иза њега – налево – жаро се крај цигаре у капији предњег дворишта господина Винка. Наслоњен на један од циглених стубова, господин Винк, благајник *Худига и Компаније*, пушио је последњи шерут те вечери. Међу сенкама окресаних жбунова, госпођа Винк је шкрипала полако, одмереним корацима, по шљунку кружне стазе испред куће.

„Ено Вилемс иде кући пешке – и пијан, чини ми се,“ рече госпођа Винк преко његовог рамена. „Видела сам како скаче и маше шеширом.“

Шкрипање шљунка престаде.

„Ужасан човек,“ рече госпођа Винк мирно. „Чула сам да туче своју жену.“

„О, не, мила, не,“ промрмља господин Винк, уз неодређен покрет. Страна Вилемса као неког ко туче жену

није га занимала. Како жене криво суде! Кад би Вилемс хтео мучити своју жену, били би му доступни мање примитивни методи. Господин Винк добро је познавао Вилемса и веровао је да је врло способан, врло бистар – и превише. Док је увлачио задње брзе димове из кусатка свог шерута, господин Винк помисли да поверење које Худиг указује Вилемсу подлеже, у датим околностима, лојалној критици Худиговог благајника.

„Постаје опасан; превише зна. Мораће да га се реши,“ рече господин Винк гласно. Међутим, госпођа Винк већ беше отишла, па он, пошто одмахну главом, баци свој шерут и крете лагано за њом.

Вилемс је ишао кући и ткао сјајно ткање своје будућности. Пут ка величини лежао му је јасно пред очима, прав и светао, без иједне препреке коју би он могао видети. Скренуо је са пута поштења, онако како га он схвата, али ће се ускоро на њ повратити, да га више никад не напусти! То је врло ситна ствар. Ускоро ће је опет довести у ред. У међувремену, дужност му је да га не открију, а он је веровао у своју вештину, у своју срећу, у свој добро познат углед, који ће умирити сумњу ако се ико усуди да посумња. Но, нико се усудити неће! Истина, био је свестан лаганог погоршања. Он је привремено присвојио нешто од Худиговог новца. Жалосна нужда. А он је себе осуђивао с

попустљивошћу која се мора показати према слабостима генија. Он ће то надокнадити и све ће бити као пре; нико због тог неће бити губитник, а он ће несметано наставити ка сјајноме циљу свога честољубља.

Худигов ортак!

Пре но што се попео уз степенице своје куће, он мало застаде, доста раскречених ногу, с брадом у шапи, духовним оком посматрајући Худиговог будућег ортака. Узвишено занимање. Замишљао је да је сасвим безбедан; чврст ко брда; дубок – дубок као амбис; поверљив ко гроб.

Глава 2. Море, можда због своје сланоће, огрубљује спољашност, но држи слатком језгру душе својих слугу. Древно море; море од пре много лета, чије слуге беху одани робови и прелажаху из младости у старост, или у гроб изненадни, без потребе да књигу живота отворе, стога што су могли гледати у вечност одражену на почелу што даје живот и удељује смрт. Као лепа и безобзирна жена, море из прошлости беше величајно у својим осмехивањима, неодољиво у својој љутњи, хировито, примамљиво, недоследно, неодговорно; ствар која се воли, ствар које се боји. Опчињавало је, пружало радост, уљуљкивало у безграничну веру; а онда, с брзом и безразложном љутњом, убијало. Но, његову свирепост

искупљиваху чар његове недокучне тајне, огромност обећања његовог, крајња чаролија његове могуће наклоности. Јаки људи детињастих срдаца беху му верни, беху задовољни тиме да живе по његовој милости – да умиру по његовој вољи. То беше пре онога доба у ком ум француски покрете египатски мишић и направи кобан али пробитачан јарак. Онда велик покров мртвачки од дима што га испуштаху безбројне парњаче би раширен преко немирног огледала бескраја. Рука инжењера покида копрену страхотне лепоте, да би похлепни и безверни сувоземци могли трпати у цеп дивиденде. Тајна би разорена. Као и све тајне, она је живела тек у срцима својих обожавалаца. Срца се променише; људи се променише. Некоћ верне и одане слуге кретоше, наоружане ватром и гвожђем, и, победивши страх властитих срдаца, постадоше рачунцијска гомила хладних и строгих господара. Море из давнине беше несравњиво лепа љубавница, недокучна лица, свирепих и обећавајућих очију. Море данашњице јесте искоришћено служинче, изборано и нагрђено браздама безмилосних пропелера, лишено пленеће чари своје големости, остављено без своје лепоте, своје тајне и свог обећања.

Том Лингард беше господар, обожавалац, слуга мора. Море га је младог узело, уобличило му и тело и душу; дало

му његов жесток изглед, његов јак глас, његове неустрашне очи, његово глупо пристодушнo срце. Даде му дарежљиво његову бесмислену веру у себе самога, његову свеопшту љубав према свету, његову велику благод, његову презриву строгост, његову изравну једноставност мотива и честитост намере. Пошто га је направило таквим какав јесте, море га је, као жена, служило понизно и дало му да се неозлеђен греје на сунцу своје ужасно неизвесне наклоности. Том Лингард се обогатио на мору и од мора. Он га је волео страственом љубављу обожаваоца, с њим се поигравао с поуздањем савршене вештине, плашио га се на мудар начин храбрих људи, и са њиме поступао слободно, као што би размажено дете чинило с очинским и добродушним људождером. Према њему је захвалност осећао, захвалност честитог срца. Највећи понос му лежаше у његовој бескрајној уверености у верност мора – у дубоком осећању његовог непогрешног познавања подмуклости мора.

Мала брига *Муња* беше оруђе Лингардовога успеха. Они су на север дошли скупа – обоје млади – из једне аустралијске луке, а после само неколико година није било белог човека на Острвљу, од Палембанга до Терната, од Омбаве до Палавана, који није знао капетана Тома и његово срећоносно пловило. Волели су га због његове

безбрижне дарежљивости, због његове неодступне честитости, и спрва га се мало плашили с његове жестоке ћуди. Но га врло брзо разоткрише, па се пронесе глас да је бес капетана Тома мање опасан но осмех многог човека. Он увелико напредоваше. После његове прве – и успешне – борбе с морским разбојницима, када је спасао, према гласинама, јахту неког буце из домаје, негде доле у Теснацу Каримата, започе његова велика популарност. Како су године пролазиле, расла је све више. Пошто је стално посећивао забачена места тога дела света, увек у потрази за новим тржиштима за своје товаре – не толико пробитка ради, колико ради задовољства да их нађе – он ускоро постаде познат Малајцима, а својом успешном безбрижношћу у неколико сукоба са пиратима успостави страх од свог имена. Они бели људи с којима је пословао, а који су, наравно, тражили његове слабости, лако могаху видети да је довољно назвати га његовим малајским именом па да буде врло поласкан. Следствено, кад се тиме нешто требало добити, а понекад из чисте и некористољубне добродушности, напуштали би оно званично „капетане Лингарде“ и ословљавали га, напо озбиљно, као Рацу Лота – Краља Мора.

Он је носио то име храбро на својим широким плећима. Већ га је носио подоста година кад је дечак Вилемс

потрчао босоног на палуби лађе *Космополит 4* у луци Семаранг, гледајући невиним очима чудну обалу и грдећи своје непосредно окружење хулитељским уснама, док је његов дечји мозак радио на јуначкој помисли о бекству. Са палупца *Муње*, Лингард је видео у рано јутро ту холандску лађу како тутњећи испловљава, запућена за источне луке. Врло касно увече тога истог дана, он стојаше на молу пристанишног канала, спреман да оде на своју бригу. Ноћ беше звездана и јасна; мала зграда царинарнице беше затворена, па је Лингард, док кочија што га доле довезе нестајаше уз дугачки пут с прашњавим дрвећем што води у град, мислио да је сам на молу. Он избуди своју заспалу чамчану посаду, па стојаше, чекајући да се они спреме, кадли осети повлачење за капут, а неки танак глас рече, врло разговетно: „Енглески капетане.“

Лингард се брзо окрете, а нешто што је личило на врло мршаваог дечака одскочи назад с хвале вредном живошћу.

„Ко си ти? Одакле искочи?“ упита Лингард, жестоко изненађен.

С безбедне раздаљине, дечак показа на товарну мауну привезану за моло.

„Крио си се тамо, је ли?“ рече Лингард. „Па, шта хоћеш? Говори, ђаво те однео. Ниси амо дошао да ме на смрт плашиш шале ради, зар не?“

Дечак покуша да објасни на мањкавом енглеском, али га Лингард врло брзо прекиде.

„Схватам,“ узвикну он, „побегао си с оне лађе велике што отплови јутрос. Добро, а зашто не одеш својим земљаџима овде?“

„Лађа отишла само мало – до Сурабаје. Натерају ме да идем назад на лађу,“ објасни дечак.

„То је за те најбоље,“ потврди Лингард с убеђењем.

„Не,“ одврати дечак; „ја желим станем овде; не желим ићи кући. Овде паре добијем; кући не ваља.“

„Ово надилази све моје одласке на пецање,“ примети запањени Лингард. „Паре ли тражиш? Гле! Гле! И ниси се плашио да бежиш, врећо костију, а!“

Дечак објави да се не боји ничега до да буде враћен на лађу. Линдгард га гледаше у неком размишљању.

„Приђи ближе,“ рече најзад. Он узне дечака за браду, па га, дигнувши му лице, истраживачки погледа. „Колико имаш година?“

„Седамнаест.“

„И ниси баш некакав за седамнаест година. Јеси ли гладан?“

„Мало.“

„Хоћеш ли поћи са мном, у оној бригаи онде?“

Дечак крете без речи ка чамцу и сручи се у прамац.

„Зна своје место,“ промрмља Лингард за се, кад тешко ступи на крму и прихвати се ужади за крмањење. „Крећи, тамо.“

Малајска чамчана посада леже скупа на весла, па се гиг одби од мола и крете ка бригиним сидреним светлима.

Лингард у по сата сазнаде све што је имало од Вилемсове обичне повести. Отац, спољни службеник неког бродског агента у Ротердаму; мајка, покојна. Дечак брзо учи, али лењ у школи. Стешњене прилике у кући, испуњеној малом браћом и сестрама, довољно одевеним и нахрањеним, али иначе препуштеним себи, док неутешни удовац, у отрцаном капуту и недостатним ципелама, цео дан гаца окол по блатњавим пристанима, а увече уморно пељари напола пијане стране капетане по местима јефтиних провода, и враћа се кући касно, осећајући мучнину од превише пушења и пијења – фирме ради – с тим људима, који такве пажње очекују уз обављање посла. Затим, понуда добродушног капетана *Космополита 4*, коме беше задовољство да учини нешто за тог стрпљивог и љубазног човека; велика радост младога Вилемса, његово још веће разочарење морем, које изгледаше тако чаробно издалека, а показа се тако тешким и захтевним после ближег упознавања – а онда ово бежање по изненадном пориву. Дечак беше безнадежно у спору с духом мора.

Нагонски је презирао честиту једноставност тог рада што не води ничему до чега је њему стало. Лингард је то брзо установио. Он понуди да га врати кући на једној енглеској лађи, но дечак здрушно мољаше да му се допусти да остане. Имао је леп рукопис, брзо је савршено научио енглески, био брз с цифрама; те га Лингард учини корисним на тај начин. Како постајаше старији, његови се трговачки нагони сјајно развише, па би га Лингард остављао да тргује на овом или оном острву, док би он сам ишао на међупутовање до неког забаченог места. Пошто Вилемс изрази жељу у том смислу, Лингард га пусти да ступи у службу код Худига. Мало се осетио жалосним због тог напуштања, јер се беше везао, на неки начин, за свог штићеника. Ипак, беше на њ поносан, па је о њему јавно говорио лојално. Спочетка то беше: „Бистар момак је то – мада никад не би морнар постао.“ Онда, кад је Вилемс помагао у трговини, називао би га „онај спретни младић.“ Касније, кад Вилемс постаде поверљиви службеник Худигов, коришћен у многим осетљивом послу, простосрдач ни стари поморац у њега би страга показао задивљеним прстом и шапнуо било коме ко би тога часа стојао у близини: „Оштроуман момак је то; врашки оштроуман момак. Погледајте га. Поверљиви човек старога Худига. Ја сам га у јарку покупио, може се казати,

као изгладнелу мачку. Кост и кожа. Јесам, на часну реч. А сад он зна више него ја о острвском трговању. Чињеница. Не шалим се. Више него ја,“ поновио би, озбиљно, с наивним поносом у својим честитим очима.

Такав беше почетак Вилемсове каријере.

Са безбедног виси свог пословног успеха, Вилемс се покровитељски односио према Лингарду. Он је за свог добротинитеља осећао наклоност, не без примесе извесног презира према сировој непосредности понашања старог прикана. Било је, међутим, извесних црта Лингардовога карактера према којима Вилемс осећаше условно поштовање. Причљиви поморац знао је како нем да буде гледе неких ствари које Вилемсу беху врло занимљиве. Осим тога, Лингард беше богат, а то само по себи беше довољно да измами Вилемсово невољно дивљење. У својим поверљивим ћаскањима с Худигом, Вилемс је добродушног Енглеза углавном називао „срећна стара луда,“ у врло израженом расположењу једа; Худиг би се гунђањем безусловно сложио са тиме, па би онда та двојица погледала један другог изненадно, непомичним зеницама, укоченим од зура неизражене мисли.

„Не можеш пронаћи где он то набавља сав тај каучук, а, Вилемсе?“ Худиг би најзад запитао, скренувши поглед и надносећи се над папире на свом столу.

„Не, господине Худиже. Још не. Али покушавам,“ био би Вилемсов непроменљив одговор, дат с призвуком жалне усрдности.

„Покушаваш! Стално покушаваш! Само ти покушавај! Можда мислиш да си паметан,“ праскао је даље Худиг, не дижући поглед. „Ја тргујем с њиме, ево, двадесет–тридесет година. Стари лисац. И ја сам покушавао. Пих!“

Он испружи кратку, здепасту ногу, па посматраше голи свод стопала и травнату папучу која виси на ножним прстима. „Не можеш га напити?“ додао би, после краћег кркљавог дисања.

„Не, господине Худиже, збиља не могу,“ озбиљно би одбијао Вилемс.

„Добро, не покушавај. Знам ја њега. Не покушавај,“ саветовао је газда, па би, опет се надневши над свој писаћи сто, са забуљеним, закрвављеним очима уз хартију, настављао да вуче мукотрпно дебелим прстима танка, неправилна слова своје преписке, док би Вилемс с поштовањем чекао да се он опет одобровољи, пре но што би упитао, с великом услужношћу: „Нека наређења, господине Худиже?“

„Хм! Да. Лично иди Бун–Хину и постарај се да се долари за то плаћање изброје и упакују, па дај да се доставе на поштански брод за Тернат. Он се овде очекује овог

поподнева.“

„Да, господине Худиже.“

„И пази. Ако брод касни, остави сандук у Бун–Хиновом складишту до сутра. Запечати га. Осам печата, ко и увек. Не носи га док брод овде не буде.“

„Не, господине Худиже.“

„И не заборави на ове сандуке са опијумом. То је за ноћас. Користи моје веслаче. Пребаци их с *Каролине* на арапски барк,“ настављаше газда својим промуклим, пригушеним гласом. „И не долази ми опет с новом причом о сандуку што је пао у море, као прошли пут,“ додаде он с изненадном жестином, погледавши нагоре у свог поверљивог службеника.“

„Не, господине Худиже. Бићу пажљив.“

„То је све. Реци тој свињи, док излазиш, да ћу му, ако не учини да панка ради мало боље, поломити све кости,“ заврши Худиг, бришући своје гримизно лице црвеном марамом, великом скоро ко покривач.

Вилемс изиђе бешумно, пажљиво затварајући за собом мала зелена врата, кроз која је прешао у складиште. Худиг га је, с пером у руци, слушао како момка задуженог за панку тиранише с вулгарном насилношћу, рођеном из безграничне ревности да газди буде пријатно, пре но што се вратио свом писању сред шуштања папира, који су

лепршали у ваздушној струји што ју је надоле слала панка, која се клатила у широким замасима над његовом главом.

Вилемс би присно климнуо главом господину Винку, који је имао свој сто уз мала врата затворене канцеларије, и одмарширао, важна изгледа, низ стовариште. Господин Винк би – с крајњим гађењем, које је вребало у свим борама његовог углађеног лица – пратио очима белу прилику што лепрша у тами, измеђ гомила бала и сандука, док не би прошла кроз велики надсвођени пролаз у блештавило улице.

Глава 3. Прилика и искушење беху прејаки за Вилемса, па он, под притиском изненадне нужде, злоупотреби оно поверење које беше његов понос, стални знамен његове даровитости и терет превелик да би га носио. Узастопна лоша срећа на картама, пропаст једне мале шпекулације предузете за сопствени рачун, неочекиван захтев за парам од овог или оног члана породице Дасуза – тако да се он, скоро пре но што би сасвим свестан тога, нађе ван путање свог осебујног поштења. То беше тако нејасна и рђаво оцртана стаза, да му узе доста времена да утврди колико је забасао међ трњаке опасне дивљине, коју је обилазио толико година, без иједног другог водича до властите користи и оног начела успеха које беше пронашао за се у

књизи живота – у оним занимљивим поглављима у којима ђаволу беше дозвољено да пише, да испроба оштрину вида људи и постојаност њихових срдаца. Један кратак, таман и усамљен трен он беше обесхрабрен, но је располагао оном храброшћу што висове не свладава али ипак гаца срчано кроз блато – ако нема другог пута. Предаде се задатку враћања ствари у пређашње стање и посвети се обавези да не буде откривен. На свој тридесети рођендан скоро беше испунио тај задатак – а обавеза беше савесно и спретно извршена. Он виде себе на сигурном. Опет је могао са надом гледати ка циљу свог оправданог честољубља. Нико се неће усудити да посумња у њ, а кроз неколико дана неће бити ничег сумњивог. Био је поносан. Није знао да је срећа његова дотакнула знак високе воде, и да је плима већ на прекретници.

Два дана касније, знао је. Господин Винк, чувши шкљоцање кваке, одскочи од свога стола – крај којег је, дрхћући, слушао повишене гласове у затвореној канцеларији – па зарони лице у велику касу уз нервозну журбу. Вилемс задњи пут прође кроз мала зелена врата Худиговог светилишта, од кога се, током протеклих по сата, могло помислити – по ђаволској буци унутра – да је шпиља неке дивље звери. Вилемсове забринуте очи брзо упише изглед људи и ствари док је излазио из собе свога

понижења. Виде преплашени израз момка задуженог за панку; Кинезе бројаче како седе на својим петама, непокретних лица, безизразно окренутих к њему, док им заустављене шаке лебде изнад гомилица сјајних гулдена поређаних по поду; леђне лопатице господина Винка, с меснатим рубовима два црвена увета изнад њих. Виде дугу улицу од сандука с цином како се пружа од места на коме он стоји до надсвођеног пролаза, иза ког ће, можда, он моћи дисати. Крај танког ужета лежаше му на путу и он га јасно виде, а ипак се на њ гадно саплете, ко да беше шипка од гвожђа. Онда се, најзад, нађе на улици, али не могаше наћи довољно ваздуха да напуни плућа. Ишао је кући дахћући.

Како је звук Худигових увреда, који му се задржа у ушима, постајао све слабији с протоком времена, осећање срама би полако замењено изливом љутње против самог себе, а још више против глупог сплета околности што га беку нагнале на његову блесаву непромишљеност. Блесав непромишљеност; тако је он себи описао своју кривњу. Може ли бити ичег горег с гледишта његове непобитне надарености? Какво кобно застрањивање једног оштрог ума! У том себе не препознаје Мора да је био луд. То је то. Изненадан налет лудила. А сад је рад дуготрајних година потпуно уништен. Шта ће бити с њиме?

Пре но што могаше одговорити на то питање, нађе се у башти пред својом кућом, Худиговим свадбеним даром. Гледао је у њу с неодређеним изненађењем што је ту затиче. Његова прошлост га је тако потпуно напустила, да се боравиште које јој припада њему чинило непримерено тим што стоји ту недирнуто, уредно и весело у сунчевом сјају врелог поподнева. Кућа беше љупка мала грађевина, сва у вратима и прозорима, окружена са свих страна широком верандом, подбоченом витким стубовима обвијеним зеленим лишћем пузавица, које су такође ивичиле и наднете настрешице стрмог крова. Полагано, Вилемс се попе уз туце степеника који су водили до веранде. Застајаше на сваком степенику. Мора рећи својој жени. Осети се уплашеним тиме, а његова га зебња обесхрабри. Уплашен да се суочи са њоме! Ништа му није могло понудити бољу меру величине промене око њега и у њему. Други човек – и други живот, с изгубљеном вером у себе самога. Мора да не вреди много ако је уплашен да се суочи с том женом.

Не усуди се ући у кућу кроз отворена врата трпезарије, већ стајаше неодлучно уз радни сточић, где се вукао бели комад калика, с иглом забоденом у њ, као да је рад остављен у журби. Какаду ружичасте кресте прену се, на његову појаву, у неспретну активност и поче се с напором

кретати горе–доле по својој пречки, дозивајући “Жоана” с неразговорном гласношћу и сталним крештањем, које је дужило задњи слог имена као у нападу лудачког смеха. Мрежа у вратима покрете се лагано пар пута на поветарцу, а свакога пута Вилемс се лако трже, очекујући своју жену, али не подиже очи, мада је напрезао уши да би чуо звук њених корака. Постепено се изгуби у мислима, у бескрајном мозгању о начину на који ће она прихватити његове новости – и његова наређења. У овој заокупљености он скоро заборави страх од њеног присуства. Нема сумње да ће плакати, да ће кукати, да ће бити беспомоћна и устрашена, и безвољна ко и увек. А он ће морати да вуче тај млитави терет непрестано кроз таму упропашћеног живота. Ужасно! Наравно да не може препустити њу и дете сигурној беди или могућем гладовању. Жена и дете Вилемса. Вилемса успешног, вештог; Вилемса поверљиви....Пи! А шта је Вилемс сада? Вилемс....Он угуши напо рођену мисао и прочисти грло да пригуши уздах. Ах! Неће ли причати ноћас у билијарској сали – његовом свету, где је био први – сви ти људи према којима он беше онако надуто милостив. Неће ли причати с изненађеношћу, и с хињеним жаљењем, и с озбиљним лицима, и с мудрим климањима главом. Неки од њих дугују му новац, но он никад ни од ког не тражи. Не он.

Вилемс, кнез добрих момака, они су га звали. А сад ће се радовати, нема сумње, његовоме паду. Гомила блесана. У свом унижењу, још је био свестан своје надмоћи над тим људима, који су тек поштени, или још неоткривени.

Гомила блесана! Он припрети песницом призваној слици својих пријатеља, а изненађени папагај замлати крилима и закрешта у очајничком страху.

Бацивши кратак поглед нагоре, Вилемс виде своју жену да долази иза угла куће. Он брзо спусти очне капке, па немо чекаше док она не приђе и не стаде на другој страни столића. Он је не хтеде гледати у лице, али је могао видети црвену кућну хаљину, коју је тако добро знао. Она се кроз живот вукла у тој црвеној кућној хаљини, с њеним низом прљавих плавих врпци на предњој страни, замрљаних и спојених накриво; с поцепаним воланом доле, који је следи као змија док се она креће тромо около, с косом немарно прикупљеном и са замршеним праменом што јој неуредно вијуга низ леђа. Поглед му оде нагоре, од врпце до врпце, запажајући оне што се држе тек о концу, но не пређе њену браву. Гледао је њен мршави врат, истакнуту кључњачу, видљиву у нереду горњег дела њене одеће. Видео је њену танку руку и кошчату шаку, како привија дете које она носи, и осетио огромно гађење према тим оптерећењима сопственог живота. Чекао је на њу да нешто каже, али

пошто осети да јој очи почивају на њему у непрекидној тишини, он уздахну и поче да говори.

То беше тежак задатак. Говорио је полако, задржавајући се на сећањима из оног претходног живота, у оклевању да призна да је ово његов крај и почетак мање сјајног битисања. У свом убеђењу да је остварио њену срећу у потпуном задовољењу свих материјалних потреба, није ни начас сумњао да је она спремна да му прави друштво на путу, ма колико тврдом и каменитом. Не беше одушевљен том извесношћу. Он је њу оженио да угоди Худигу, а величина његовога жртвовања требало је да је усрећи без икаквог даљег настојања са његове стране. Имала је године славе као Вилемсова супруга, и године удубности, оданог старања и онакве нежности какву заслужује. Он ју је пажљиво чувао од било какве телесне озледе, а о било каквој другој патњи није имао предоцбу. Потврђивање његове надмоћи беше само још једна повластица њојзи указана. Све се ово подразумевало, али он јој све ово исприча да би живо изнео пред њу величину њенога губитка. Она је тако приглупа да иначе то не би схватила. А сад је томе крај. Они ће морати отићи. Напустити ову кућу, напустити ово острво, отићи далеко, где њега не познају. Можда у енглеске колоније у Теснацу. Тамо би нашао повољне прилике за своје способности – и правичније

људе у пословању него стари Худиг. Он се насмеја огорчено.

„Ти имаш онај новац што сам га јутрос оставио код куће, Жоано?“ упита. „Сад ће нам сав требати.“

Док је изговарао те речи, мислио је да је племенит човек. То не беше ништа ново. А ипак је ту надмашио и сопствена очекивања. Нек га ђаво носи, постоје свете ствари у животу, на крају крајева. Брачна веза је једна од њих, а он није онај човек који ће је раскинути. Чврстина његових начела изазва у њему велико задовољство, али није марио да гледа у своју жену, упркос томе. Чекао је да она проговори. Онда ће морати да је теши, да јој каже да не буде плачљива луда; да се спреми за полазак. Полазак куда? Како? Он одмахну главом. Морају одмах кренути; то је главна ствар. Он осети изненадну потребу да убрза свој одлазак.

„Па, Жоано,“ рече, мало нестрпљиво, „не стој ту у трансу. Чујеш ли? Морамо...“

Он погледа своју жену, а шта год да хтеде додати остаде неизговорено. Она је зурила у њ великим, косим очима, које му се учинише двапут већим од њихове нормалне величине. Дете је, с прљавим лицем притиснутим уз мајчино раме, мирно спавало. Дубока тишина куће не беше нарушена, него, пре, наглашена, тихим мрмљањем какадуа, сада врло мирног на својој пречки. Док је Вилемс

гледао Жоану, њена горња усна затегну се на једну страну, дајући њеном тужном лицу опак изглед, њему сасвим нов. Он устукну у изненађењу.

„О! Ти, велики човече!“ рече она разговетно, но гласом који беше једва јачи од шапата.

Те речи, а још више њен тон, заглушише га као да му неко опали револвер уз уво. Забуљи се у њу глупо.

„О! Ти, велики човече!“ понови она полако, бацајући поглед лево–десно, као да намерава да нагло побегне. „Па ти мислиш да ћу ја гладовати с тобом. Сад си нико и ништа. Мислиш да би ме моја мама и Леонард пустили да одем? И још с тобом! С тобом,“ понови она презриво, подигавши глас, што пробуди дете и учини да оно слабашно зацвили.

„Жоано!“ викну Вилемс.

„Не обраћај ми се. Чула сам оно на шта сам чекала све ове године. Не вредиш ни колико смеће, ти, који си ноге о мене брисао. Чекала сам на ово. Сада се не плашим. Ниси ми потребан; не прилази ми. Ах!“ она оштро закрича кад он испружи шаку молбеним покретом. „Ах! Даље од мене! Даље! Даље!“

Она узмаче, гледајући га очима и љутитим и уплашеним. Вилемс је непокретно буљио, у немој пренеражености мистеријом љутње и побуне у глави своје жене. Зашто? Шта јој је он икад урадио? Ово је збиља дан неправде.

Прво Худиг – а сад и његова жена. Осети страх од ове мржње што је годинама живела скривено тако близу њега. Покуша да говори, но она опета закрича, а то беше као игла кроз његово срце. Он поново диже шаку.

„Упомоћ“ позва госпођа Вилемс продорним гласом.
„Упомоћ!“

„Буди мирна! Будало!“ повика Вилемс, покушавајући да буку своје жене и детета заглуши властитим речима и жестоко звецкајући, у свом огорчењу, цинканим столићем.

Испод куће, тамо где беху купатила и просторија за алат, појави се Леонард, са зарђалом гвозденом шипком у руци. Он претећи позва са дна степеница: „Немојте је повредити, господине Вилемсе. Ви сте дивљак. Уопште нисте као ми, бели људи.“

„И ти!“ рече запањени Вилемс. „Нисам је ни пипнуо. Је ли ово лудница?“ Он крете према степеницама, а Леонард испусти шипку, уз звекет, и нагна се ка капији дворишта. Вилемс се окрете својој жени.

„Значи, ти си ово очекивала,“ рече. „То је завера. Ко то тамо јеца и стење у соби? Још неко од твоје цењене породице. А?“

Она сад беше смиренија, па, пошто журно стави расплакано дете у велику наслоњачу, крете према њему с изненадном неустрашеношћу.

„Моја мајка,“ рече, „моја мајка, која је дошла да ме брани од тебе – човека ниоткуда; пробисвета!“

„Ниси ме звала пробисветом кад си ми висила о врату – пре но што смо се венчали“ рече Вилемс презриво.

„Ти си се лепо побринуо да ти не висим о врату пошто се јесмо венчали,“ одговори она, стежући шаке и приносећи лице близу његовом. „Хвалисао си се, док сам ја трпела и ништа нисам говорила. Шта постаде од твоје величине; од твоје величине – о којој си стално причао? А сад ћу ја живети од милостиње твога газде. Јесте. То је истина. Послао је Леонарда да ми то каже. А ти ћеш отићи и хвастати се негде другде, и гладовати. Ето! Ах! Сад могу дисати! Ова кућа је моја.“

„Доста!“ рече Вилемс полако, дигавши руку да је заустави.

Она одскочи, опета са страхом у очима, зграби дете, приви га на груди, па, пошто се стропошта у наслоњачу, лудачки добоваше петама по одзвањајућем поду веранде.

„Ја ћу отићи,“ рече Вилемс чврсто. „Захваљујем ти. По први пут у свом животу учинила си ме срећним. Била си ми камен око врата; разумеш. Нисам намеравао да ти то кажем за твога живота, но ти си ме натерала – сада. Пре него што прођем кроз ову капију, ти ћеш ми изаћи из главе. Ти си то учинила врло лаким. Захваљујем ти.“

Он се окрете и сиђе низ степенице не погледавши је, док је она седела усправно и мирно, широко отворених очију, а дете незадовољно плакало у њеним рукама. Код капије, он ненадно наиђе на Леонарда, који се ту мотао и пропустио да се склони на време.

„Не будите насилни, господине Вилемсе,“ рече Леонард журно. „Не приличи то између нас, белих људи, док сви ови домороци посматрају.“ Леонардове ноге су се веома тресле, а глас му се колебао између високих и ниских тонова а да он уопште и не покуша да то свлада. „Обуздајте своју неприкладну насилност,“ настави он да мрмља убрзано. „Ја сам поштован човек, из врло добре породице, док сте ви...то је за жаљење...сви то кажу...“

„Шта?“ грмну Вилемс. Он осети изненадан налет лудачког гнева, тако да је, пре но што је и схватио шта се догодило, гледао Леонарда Дасузу како се ваља у прашини код његових ногу. Он прекорачи свог испруженог шурака и јурну слепо низ улицу, док су се сви склањали махнитом белом човеку.

Када дође себи, био је ван градске периферије и спотицао се о тврду и испуцалу земљу пожњевених пиринчаних поља. Како је доспео ту? Био је мрак. Мора се вратити. Док је полако корачао према граду, мозак му је испитивао догађаје тог дана, а он је имао осећање горке

усамљености. Жена га је избацила из његове властите куће. Он је сурово напао свог шурака, члана породице Дасуза – те чете његових обожавалаца. То је урадио. Ама, није! То је био неки други човек. А један други човек се враћа. Човек без прошлости, без будућности, а ипак пун бола и стида, и гнева. Он се заустави и погледа околу. Пар паса клизну преко празне улице и пројури крај њега с устрашеним режањем. Сад је био усред малајске четврти, чије бамбусне куће, скривене у зеленилу својих баштица, беху тамне и неме. Мушкарци, жене и деца ту спавају. Људска бића. Да ли ће он икада спавати, и где? Осећао се као да је одбаченик целог човечанства, а док је безнадно гледао околу, пре но што ће наставити свој мучни ход, чинило му се да је свет већи, ноћ бескрајнија и црња; но, он упорно продужи, сагнуте главе, као да се пробија кроз неке густе трњаке. Онда, изненада, осети планке под ногама и, дигавши поглед, виде црвено светло на крају мола. Оде сасвим до краја, па стојаше, наслоњен на стуб, испод светиљке, гледајући луку, где су два брода на сидру њихала своје вито јарбоље међ звездама. Крај мола; и ту, у кораку више, крај живота; крај свега. Боље тако. Шта друго може учинити? Ништа се никад не враћа. То јасно види. Поштовање и дивљење свију њих, старе навике и старе наклоности, нагло окончани у јасној спознаји разлога

његове срамоте. Он виде све то; и накратко изађе из себе, из своје себичности – из сталне заузетости својим пробицима и жељама – из храма себе самог и згуснутости личних мисли.

Мисли му сад одлуташе дома. Стојећи у млаком муку звездане тропске ноћи, осети дах оштрог источњака, виде високе и уске фасаде великих кућа под тмином облачног неба; а на блатњавим пристанима виде јадну појаву високих рамена – стрпљиво, свенуло лице уморног човека, који зарађује хлеб за децу што га чекају у прљавом дому. То је било бедно, бедно. Али се никад неће повратити. Он се од тог дома одвојио пре много година. Боље за њ тада. Боље за њих сада. Све је ово прошло, да се никад не врати; и он изненада задрхта, увидевши да је сам пред незнатим и ужасним погиблима.

По први пут у животу осети се уплашеним од будућности, стога што је своју веру изгубио, веру у свој успех. А уништио ју је глупо, властитим рукама.